

DOI: 10.46340/eppd.2020.7.2.2

Андрій Разметаєв

Харківський національний педагогічний університет імені

Г.С. Сковороди, Україна

ПОНЯТТЯ «ОКУПАЦІЙНИЙ РЕЖИМ» У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Andrii Razmietaiev

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0476-051X>

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

THE TERM ‘OCCUPATION REGIME’ IN MODERN INTERNATIONAL POLITICAL DISCOURSE

The article analyzes the use of the term ‘occupation regime’ in modern international political discourse. Using the content analysis method, the following were found: the frequency of mentions of the term ‘occupation regime’ in the United Nations official documentation, the subjects and objects of use of the said term, the types of messages and their classification by recipients of information, as well as aspects of interpretation the phenomenon of occupation regime by the authors of the relevant messages and their system of values.

There are three types of communicators (authors of messages): sovereigns, other states, UN officials. It is established that the most common type of messages is letters and speeches of countries’ representatives affected by interstate conflicts. Contradictions in the UN approach to the qualification of actions of the parties to the conflicts are revealed, which is reflected in the selective use of the term ‘occupation regime’ and its linguistic correlates to the description of relevant situations, especially those concerning frozen conflicts of the post-communist era. The perspectives of further discussions at the UN around the concept of occupation regimes are outlined.

Keywords: occupation regime, political discourse, content analysis, United Nations, international relations.

Постановка проблеми. Окупаційні режими є політичним феноменом сучасності, концептуалізація яких давно вийшла за рамки правових концепцій окупації, втілених у нормах міжнародного права. Поняття окупації, окупаційного режиму, кваліфікація політичних режимів, існуючих на територіях конфліктів, як окупаційних є доволі дискусійними питаннями не тільки в концепціях правового дискурсу, але й у політичному дискурсі. Використання цих термінів у політичному дискурсі та політичних документах легітимізує або делегітимізує претензії сторін у конфлікті¹. Одним із рівнів концептуалізації означених термінів є міжнародно-політичний дискурс, зокрема, в межах діяльності Організації Об’єднаних націй (далі – ООН). Держави-члени ООН, службові особи, різноманітні комітети, комісії ООН здійснюють обмін документами, інформують про свою офіційну позицію з тих чи інших питань, тобто створюють певний обсяг документів, завдяки аналізу яких можна краще зрозуміти сутність обговорюваних явищ. У даному випадку, ключовою категорією такого аналізу є поняття «окупаційний режим». Вибіркове опрацювання документів ООН перед проведенням аналізу засвідчило про наявність великого масиву релевантної інформації, присвяченої проблематиці окупацій та тривалих міждержавних конфліктів, що дає змогу висунути гіпотезу про застосовність поняття «окупаційний режим» у сучасному міжнародно-політичному дискурсі.

Метою статті є концептуалізація поняття «окупаційний режим» у сучасному міжнародно-політичному дискурсі на основі застосування кількісно-якісного контент-аналізу.

¹ Coppieters, B. (2018). ‘Statehood’, ‘de facto authorities’ and ‘occupation’: contested concepts and the EU’s engagement in its European neighbourhood. *Ethnopolitics*, 17(4), 343.

Завдання статті полягає у з'ясуванні:

- частоти згадування поняття «окупаційний режим» в офіційній документації ООН;
- суб'єктів і об'єктів застосування поняття «окупаційний режим»;
- типів повідомлень та їх розподілу за одержувачами інформації;
- особливостей інтерпретації поняття «окупаційний режим» авторами відповідних повідомлень та їх ціннісних установок.

Описова частина аналізу. Метод контент-аналізу є досить поширеним у політологічних дослідженнях. За допомогою контент-аналізу дослідник встановлює не тільки характеристики документальних джерел, але й особливості усього комунікаційного процесу, соціальні орієнтації та настанови комунікатора; цінності й норми, які тиражуються у документах, ефективність їх відтворення у різних аудиторіях¹.

Найважливішою категорією контент-аналізу є концептуальна змінна – поняття, яке стоїть в центрі статистичного дослідження. Наприклад, концептуальною змінною в аналізі політичного дискурсу можуть бути такі категорії, як «політична культура», «демократія», «права людини», «національна ідея» тощо. У конкретному тексті к-змінна представлена своїми значеннями – мовними представниками. Наприклад, к-змінна «місцеве самоврядування» має наступні мовні кореляти: самоврядування, муніципальне управління, комунальне управління, самоврядні спільноти, управління місцевими спільнотами, місцеві представницькі органи, місцеве представницьке управління, місцева демократія, муніципалітет².

Традиційно контент-аналіз складається з наступних етапів: 1) формування сукупності текстів, які, як правило, об'єднуються за типом повідомлення, автором повідомлення, часом повідомлення; 2) визначення одиниці аналітичного дослідження; 3) підрахунок одиниці аналізу (частоти, наявності / відсутності будь-яких тем, зв'язку між темами); 4) узагальнення та інтерпретація результатів статистичного аналізу³.

Отже, перший крок у проведенні аналізу полягав у визначенні сукупності джерел, що мають досліджуватися. До вибірки включені наступні джерела: резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, офіційні записи виступів та доповідей представників держав на засіданнях Генеральної Асамблеї, Радбезу ООН, комітетів, Економічної і Соціальної Ради ООН, доповіді спеціальних доповідачів і представників договірних органів ООН з прав людини, листи-повідомлення та вербальні ноти постійних представників держав на ім'я Генерального секретаря, Президента Ради Безпеки ООН, голів інших статутних і договірних органів ООН (Економічної і Соціальної Ради, Ради з прав людини, Управління Верховного комісара ООН з прав людини).

Для пошуку відповідних документів використовувалась Система офіційної документації (Official Document System) ООН, яка містить повні тексти документів, випущених з 1993 р. в електронному форматі, а також відскановані документи, випущені в 1946-1993 рр.⁴

В ході опрацювання документів визначено три типи комунікаторів (авторів повідомлень), яких для цілей дослідження умовно можна позначити наступним чином: законні суверени, інші держави, офіційні особи ООН.

Законні суверени: держави, які отримали міжнародне визнання, а також політичні організації народів, чие право на самовизначення підтверджено відповідними резолюціями Генасамблеї та Радбезу ООН, та які стверджують про наявність відповідного окупаційного режиму на їх суверенних територіях.

До цієї групи комунікаторів увійшли: Азербайджан, Грузія, Кіпр, Латвія, Литва, Ліван, Сирія, Україна, Естонія, а також частково визнана Держава Палестина, яка має статус держави-спостерігача при ООН, і Фронт ПОЛІСАРІО, військово-політична організація, яку ООН визнає легітимним представником народу Західної Сахари⁵.

¹ Костенко, Н.В., Іванов, В.Ф. (2003). *Досвід контент-аналізу: Моделі та практики*. Київ: Центр вільної преси, 59.

² Гаврилова, М.В. (2004). Политический дискурс как объект лингвистического анализа. *Полис*, 3, 137.

³ Чернобровкина, Е.П. (2011). Контент-анализ в лингвистическом исследовании. *Вестник Бурятского государственного университета*, 11, 126.

⁴ Official Document System. *United Nations*. <<https://documents.un.org/prod/ods.nsf/home.xsp>> (2020, березень, 20).

⁵ United Nations General Assembly (UNGA). (21 November 1979). *Question of Western Sahara (A/RES/34/37[1979])*. <<https://undocs.org/en/A/RES/34/37>> (2020, березень, 20).

Інші держави: держави, які надавали відповіді на звинувачення у встановленні й підтримці окупаційних режимів на відповідних територіях, а також треті держави (союзи держав), які не є стороною конфліктів, проте заявляли про свою позицію з питання відповідних конфліктів.

Офіційні особи ООН: особи, які обіймають адміністративні та виборні посади в ООН (Генеральний секретар ООН, Президент Ради Безпеки ООН тощо), а також особи, які діють від імені та за мандатом ООН (представники статутних і договірних органів, спеціальні доповідачі).

До вибірки не включались повідомлення недержавних (громадських) організацій.

Враховуючи, що в діловодстві ООН використовуються 6 офіційних мов, з метою уникнення посилення на одні й ті ж самі документи в різних перекладах, за одиницю аналітичного дослідження було обране словосполучення «*occupation regime*» англійською мовою (українською – «окупаційний режим»).

Аналізом охоплені сучасний історичний період після завершення Холодної війни та розпаду Радянського Союзу, з 1991 до 2019 рр. включно.

Усього за вказаний період виявлено 185 згадувань словосполучення «окупаційний режим», з них: представниками законних суверенів – 166, інших держав – 12, офіційними особами ООН – 7 (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Частота згадувань словосполучення «*occupation regime*»
в офіційній документації ООН (у порядку зменшення)**

Об'єкт згадування (окупована територія)	Суб'єкт згадування (окупант)	Кількість згадувань словосполучення « <i>occupation regime</i> »	Кількість згадувань в залежності від типу комунікатора		
			законні суверени	інші держави	офіційні особи ООН
Абхазія та Південна Осетія	Росія	79	79	-	-
Північний Кіпр	Туреччина	56	54	2	-
Палестина та інші арабські території*	Ізраїль	26	12	7	7
Крим і Донбас	Росія	7	7	-	-
Нагорний Карабах	Вірменія	5	5	-	-
Литва	СРСР	4	4	-	-
Естонія	СРСР	2	2	-	-
Косово	Сербія	2	-	2	-
Ірак	Коаліційна тимчасова адміністрація (КТА)	1	-	1	-
Ліван	Ізраїль	1	1	-	-
Західна Сахара	Марокко	1	1	-	-
Латвія	СРСР	1	1	-	-

*території, окуповані Ізраїлем під час Шестиденної війни 1967 р.: Західний берег річки Йордан, сирійські Голанські висоти, Сектор Газа, Східний Єрусалим (за виключенням Синайського півострова, повернутого Єгипту в 1982 р. на виконання Єгипетсько-ізраїльського мирного договору від 26 березня 1979 р.).

Результати кількісного контент-аналізу свідчать, що словосполучення «окупаційний режим» вживається переважно у повідомленнях держав, які вважають себе постраждалими від військової агресії та окупації інших держав. Найчастіше в цьому контексті як окупаційні держави згадуються: Російська Федерація (Грузією та Україною), Туреччина (Кіпром), Ізраїль (Палестиною), Вірменія (Азербайджаном).

Балтійські країни Литва, Латвія та Естонія, після розпаду СРСР і здобуття незалежності у своїх повідомленнях в ООН вживають словосполучення «окупаційний режим» по відношенню до періоду перебування під радянською владою з 1940 до 1991 рр. Наприклад, у листі Постійного представника Естонії при ООН від 15 вересня 1994 р. на ім'я Генерального секретаря ООН зазначено, що період фактичної незалежності Естонії був перерваний радянською окупацією 17 червня 1940 р. і наступною анексією Естонії 6 серпня 1940 р. Фактична незалежність країни відновлена 20 серпня 1991 р. на основі принципу правонаступництва. За твердженням естонської сторони, в цей період часу країна перебувала під радянським «тоталітарним окупаційним режимом»¹.

В одному випадку існування окупаційного режиму було пов'язано з діяльністю перехідного органу управління. Так, представник Франції на засіданні Радбезу ООН 24 лютого 2004 р. заявив про необхідність припинення окупаційного режиму й відновлення суверенітету Іраку. В цьому контексті згадано Коаліційну тимчасову адміністрацію (КТА), перехідний уряд країни, створений у 2003 р. після американсько-британської інтервенції та повалення режиму Саддама Хусейна. Представник Франції нагадав про зобов'язання КТА здійснити передачу влади іракському народу на виконання резолюції Радбезу 1511 від 16 жовтня 2003 р.²

Заперечення на звинувачення у встановленні окупаційних режимів виявлені в письмових повідомленнях представників Сербії та Туреччини. Так, відповідаючи на повідомлення Албанії у порушенні прав албанського населення в Косово «сербським окупаційним режимом», представник Сербії в ООН в листі на ім'я Генерального секретаря від 26 жовтня 1993 р. назвав ці твердження абсурдними, оскільки Косово є невід'ємною частиною Сербії і «жодна країна у світі не може окупувати свою територію»³. В іншому випадку, турецька сторона у вербальній ноті від 25 березня 2011 р., адресованій Управлінню Верховного комісара ООН з прав людини, відкидає звинувачення Кіпру в підтримці окупаційного режиму на Північному Кіпрі, стверджуючі, що «Турецька Республіка Північного Кіпру» перебуває під виключним контролем і владою уряду турків-кіпріотів⁴.

Серед держав, що не є безпосередніми учасниками конфліктів, тема окупаційних режимів постійно присутня у виступах країн ісламського світу (Іран, Малайзія тощо) та їх регіональних організацій (Ліга арабських держав), по відношенню до ізраїльської окупації палестинських і сирійських територій. Також, в одному випадку словосполучення «окупаційний режим» прозвучало у виступі представника Греції на засіданні Комісії з прав людини Економічної і Соціальної ради ООН 15 квітня 1998 р. щодо турецької окупації Північного Кіпру⁵.

За проаналізований період часу офіційні особи ООН вживали словосполучення «окупаційний режим» лише щодо ситуації на палестинських і сирійських територіях.

Такі повідомлення виявлені у виступах членів Комітету ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу (1), доповідях спеціальних доповідачів ООН (2), доповідях Економічної і соціальної комісії для Західної Азії (2).

Слід пояснити особливості діяльності перелічених комунікаторів.

¹ Permanent Representative of Estonia to the United Nations (15 September 1994). *Letter addressed to the Secretary-General* (UN Doc A/49/386). <<https://digitallibrary.un.org/record/163157>> (2020, березень, 20).

² United Nations Security Council Official Records (UN SCOR), 59th year : 4914th meeting (24 February 2004). UN Doc S/PV.4914. <<https://undocs.org/en/S/PV.4914>> (2020, березень, 20).

³ Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Yugoslavia to the United Nations (26 October 1993). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/C.3/48/3). <<https://digitallibrary.un.org/record/175963?ln=es>> (2020, березень, 20).

⁴ Permanent Mission of the Turkey to the United Nations Office at Geneva (25 March 2011). *Note verbale addressed to the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. (UN Doc A/HRC/16/G/14). <<https://digitallibrary.un.org/record/704270>> (2020, березень, 20).

⁵ Commission on Human Rights, Summary record of the 47th meeting, held at the Palais des Nations, Geneva, 54th session (15 April 1998). UN Doc. E/CN.4/1998/SR.47. <<https://digitallibrary.un.org/record/258335>> (2020, березень, 21).

Комітет ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу заснований в 1975 р. відповідно до резолюції 3376 Генеральної Асамблеї для розробки програми зі здійснення невід'ємних прав народу Палестини, включаючи право на самовизначення без зовнішнього втручання, право на національну незалежність і суверенітет. До складу Комітету входять 25 держав-членів, що представляють різні регіональні групи, і підтримують міжнародний консенсус щодо вирішення арабо-ізраїльського конфлікту на основі принципу співіснування двох держав – Ізраїлю та Палестини. Крім того, участь у засіданнях Комітету беруть 24 спостерігачі: 20 держав-членів ООН, а також Держава Палестина, Африканський союз, Ліга арабських держав та Організація ісламського співробітництва¹.

Спецдоповідачі це незалежні експерти, які уповноважені інформувати та консультувати з конкретних питань в галузі прав людини або щодо ситуацій з правами людини у певних країнах. Спецдоповідачів призначає Рада ООН з прав людини, членів якої, в свою чергу, обирає Генеральна Асамблея ООН². Тон тих чи інших доповідей, великою мірою, залежить від особи спецдоповідача. Наприклад, у 2008 р. Радою з прав людини спеціальним доповідачем з питань становища в галузі прав людини на окупованих палестинських територіях строком на 6 років був призначений Річард Фальк, професор міжнародного права у Принстонському університеті, відомий своєю жорсткою критикою політики Ізраїля на окупованих арабських територіях. Так, у доповіді, опублікованій 30 серпня 2010 р., професор Р. Фальк охарактеризував ізраїльську політику на Західному березі та в Східному Єрусалимі як окупаційний режим, що «демонструє риси колоніалізму та апартеїду» й перетворює «юридичну окупацію на фактичну анексію»³.

Економічна і соціальна комісія для Західної Азії (ЕСКЗА) є одним із регіональних органів Економічної і Соціальної ради ООН, створених у 1973 р. Основні завдання комісії: координація діяльності країн-членів з метою їх економічного і соціального розвитку, а також зміцнення економічних відносин як між собою, так і з іншими країнами. Членами ЕСКЗА є 17 арабських держав⁴, що певною мірою пояснює яскраво виражену антиізраїльську риторику доповідей ЕСКЗА.

У доповідях щодо інших тривалих конфліктів сучасності офіційні особи ООН намагаються уникати використання термінів «окупаційний режим», «окупація» тощо, замінюючи їх відповідними евфемізмами. Вказане призводить до критичної реакції з боку держав, що вважають себе стороною, постраждалою від конфліктів. Наприклад, у коментарях Кіпру до проекту доповіді спеціального доповідача в галузі культурних прав за 2016 р. зауважується, що в тексті вказаного документу не міститься ані згадування про факт турецької окупації північної частини острова Кіпр, ані посилання на обов'язки Туреччини на окупованих територіях як окупаційної держави. Таким чином, Кіпр вважає, що формулювань по тексту: «влада кіпріотів-турок», «влада на півночі», «органи культури на півночі», «посадові особи з обох сторін», «місцева поліція», «рекомендації владі кіпріотів-турок» слід уникати, «якщо тільки вони не вказані як підпорядкована Туреччині місцева адміністрація»⁵.

За одержувачами інформації найпоширенішою групою повідомлень є листи представників держав-членів ООН на ім'я Генерального секретаря ООН та Президента Ради Безпеки ООН, метою яких є інформування міжнародної спільноти про офіційну позицію держави з того чи іншого питання. Проведений аналіз свідчить, що держави, постраждалі внаслідок конфліктів, шляхом листів інформують ООН про порушення прав населення на територіях, що перебувають під контролем відповідних окупаційних режимів. Всього виявлено 109 листів на ім'я Генерального секретаря ООН та Президента Ради Безпеки ООН, з них від країн-учасників конфліктів: Грузії (53), Кіпру (37), України (5), Палестини (4), Азербайджану (4), Лівану (1).

¹ UN Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People. *United Nations*. <<https://www.un.org/unispa/>> (2020, березень, 21).

² Сражаясь за правду: в чем заключается работа спецдокладчиков ООН. *Организация Объединенных наций*. <<https://news.un.org/ru/story/2019/11/1366971>> (2020, березень, 21).

³ Special Rapporteur (30 August 2010). *Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967* (UN Doc A/65/331). <<https://digitallibrary.un.org/record/691979>> (2020, березень, 21).

⁴ Economic and Social Commission for Western Asia. *United Nations*. <<https://www.unescwa.org/about-escwa>> (2020, березень, 21).

⁵ Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights on her mission to Cyprus: comments by Cyprus (13 March 2017) UN Doc A/HRC/34/56/Add.2. <<https://digitallibrary.un.org/record/862418>> (2020, березень, 21).

Що стосується України, то за період 2016-2019 рр. виявлено 5 листів постійного представника України при ООН, де згадується словосполучення «окупаційний режим». Так, у листі на ім'я Генерального секретаря від 12 лютого 2016 р. українська сторона проінформувала про факти політичних репресій проти кримських татар російським окупаційним режимом в Автономній Республіці Крим (АРК)¹. У 2017 р. Україна направила 3 листи на ім'я Генерального секретаря щодо порушення окупаційним режимом в АРК прав кримських татар і українських активістів. У листі на ім'я Генерального секретаря від 24 жовтня 2019 р. чи не вперше словосполучення «окупаційний режим» застосовується до ситуації на Донбасі у зв'язку з незаконним засудженням у місті Донецьк українського журналіста Станіслава Асєєва².

За твердженням бельгійського політолога Б. Коппітерса, позиція України щодо використання терміну «окупація» була набагато більш чіткою по відношенню до Криму з моменту його анексії в 2014 році, порівняно з ситуацією Донбасу, де українська влада вважала за краще використовувати терміни «збройна агресія» (щодо військових операцій Росії) та «антитерористична операція» (щодо військової операції в Україні)³. Однак, проведений аналіз свідчить, що станом на 2019 рік терміни «окупація» та «окупаційний режим» систематично використовуються в офіційних повідомленнях України в ООН для опису ситуації як у Криму, так і на Донбасі.

Тема порушення прав населення на окупованих територіях є центральною у повідомленнях держав-учасників конфліктів. Так, другою за кількістю групою повідомлень за одержувачами інформації є виступи, доповіді та повідомлення, адресовані Раді ООН з прав людини й договірним органам з прав людини (комітетам ООН: з ліквідації расової дискримінації; з економічних соціальних і культурних прав; з прав людини; з ліквідації дискримінації щодо жінок; з прав дитини). Усього за проаналізований період виявлено 26 повідомлень держав щодо порушення окупаційними режимами прав на життя, здоров'я, житло, справедливий суд тощо. У повідомленнях згадувалось населення наступних територій: Абхазія, Донбас, Крим, Палестина, Південна Осетія, Північний Кіпр.

Загальний кількісний розподіл повідомлень за одержувачами інформації наведений у таблиці 2.

Таблиця 2

**Кількісний розподіл повідомлень за одержувачами інформації
(у порядку зменшення)**

Тип повідомлення	Одержувачі інформації	Усього
Листи	Генеральний секретар та Президент Ради Безпеки ООН	109
Виступи, доповіді та листи	Рада ООН з прав людини, договірні органи ООН з прав людини	26
Виступи на засіданнях	Допоміжні органи Генеральної Асамблеї ООН (перший-шостий комітети, комісія з роззброєння)	21
Виступи на засіданнях	Генеральна Асамблея ООН	13
Виступи на засіданнях	Рада Безпеки ООН	9
Доповіді спеціальних доповідачів і комісій	Генеральна Асамблея ООН	6
Листи	Економічна і Соціальна рада ООН	1

¹ Permanent Representative of Ukraine to the United Nations (12 February 2016). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/70/734–S/2016/144). <<https://undocs.org/A/70/734>> (2020, березень, 21).

² Permanent Representative of Ukraine to the United Nations (24 October 2019). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/74/519–S/2019/844). <<https://www.undocs.org/pdf?symbol=en/S/2019/844>> (2020, березень, 21).

³ Coppieters, B. (2018). 'Statehood', 'de facto authorities' and 'occupation': contested concepts and the EU's engagement in its European neighbourhood. *Ethnopolitics*, 17(4), 355.

За проаналізований період не виявлено випадків вживання словосполучення «окупаційний режим» у резолюціях Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН. Разом з цим, аналіз свідчить про наявність у текстах резолюцій Генасамблеї та Радбезу наступних мовних корелятивів: «окупація», «окупована територія», «окупаційна держава», «анексія», «окупаційні сили».

Наприклад, ситуація з палестинськими та сирийськими територіями постійно описується в резолюціях Генасамблеї термінами «триваюча окупація», «фактична анексія», а на Ізраїль покладена відповідальність за ці території як окупаційної держави¹.

У резолюції Радбезу 1483 від 22 травня 2002 р. за Сполученими Штатами Америки та Великою Британією було визнано статус окупаційних держав у зв'язку з їх військовою операцією в Іраку².

У резолюції Генасамблеї 71/205 від 19 грудня 2016 р. Автономна Республіка Крим та місто Севастополь позначені як тимчасово окуповані території, а Російська Федерація названа окупаційною державою³.

Однак, наприклад, в ситуації з Нагірним Карабахом Генасамблея та Радбез, визнаючи цей регіон окупованою територією Азербайджану, як окупанта зазначають «вірменські сили», тобто у відповідних резолюціях Вірменія прямо не вказується як окупаційна держава⁴.

Протягом проаналізованого періоду термін «окупація» зустрічається також у резолюціях Генасамблеї та Радбезу щодо іракської окупації Кувейту в 1990-1991 рр.⁵

Звертаючись до змістовних характеристик поняття «окупаційний режим» у повідомленнях комунікаторів, слід відзначити негативну конотацію майже усіх повідомлень (за виключенням хіба що згаданого вище виступу представника Франції щодо окупаційного режиму КТА в Іраку, який мав нейтральне емоційне забарвлення). Окупаційні режими протиставляються ціннісним установкам комунікаторів, у повідомленнях постійно підкреслюються загрози, яку ці режими становлять для цінностей, які мають бути захищені світовою спільнотою та міжнародним правом.

Серед ціннісних установок комунікаторів можна виділити дві основні: право самовизначення народів та принцип територіальної цілісності.

Так, у повідомленнях, присвячених палестинському питанню, ізраїльський окупаційний режим кваліфікується як перешкода у реалізації права палестинського народу на самовизначення, а Ізраїль звинувачується у проведенні політики неокolonіалізму, проводяться історичні паралелі з успішними прикладами деколонізації під егідою ООН. Наприклад, представниця Палестини на засіданні Генеральної Асамблеї 24 вересня 2018 р. у своєму виступі провела аналогію між «колоніальним окупаційним режимом» Ізраїлю в Палестині та окупацією Намібії Південною Африкою, де також центральним мотивом усіх резолюцій ООН було забезпечення права на самовизначення народу Намібії та його звільнення з-під незаконної іноземної окупації⁶. В доповідях ЕСКЗА вказується на те, що вирішення арабо-ізраїльського конфлікту, досягнення миру та стабільності в регіоні залежить від повної реалізації права народів на самовизначення та звільнення палестинських і сирийських громадян з-під іноземної окупації⁷. У доповіді 2019 р. спецдоповідач по Палестині Майкл Лінк

¹ UNGA (24 November 2014). *The Syrian Golan*. (A/RES/69/25[2014]). <<https://undocs.org/en/A/RES/69/25>> (22 березня 2020); UNGA (9 December 2015). *Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the occupied Syrian Golan*. (A/RES/70/89[2015]). <<https://undocs.org/en/A/RES/70/89>> (2020, березень, 22).

² UNSC (22 May 2003). *The situation between Iraq and Kuwait*. (S/RES/1483[2003]). <[https://www.undocs.org/S/RES/1483\(2003\)](https://www.undocs.org/S/RES/1483(2003))> (2020, березень, 22).

³ UNGA (19 December 2016). *Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)*. (A/RES/71/205) <<https://undocs.org/en/A/RES/71/205>> (2020, березень, 22).

⁴ UNSC (30 April 1993). (S/RES/822[1993]). <[https://undocs.org/S/RES/822\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/822(1993))> (2020, березень, 22); UNGA (14 March 2008). *The situation in the occupied territories of Azerbaijan* (A/RES/62/243[2008]). <<https://undocs.org/en/A/RES/62/243>> (2020, березень, 22).

⁵ UNSC (3 April 1993) (S/RES/687[1993]) <[https://undocs.org/S/RES/687\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/687(1991))> (2020, березень, 22); UNGA (17 December 1991). *Situation of human rights in Kuwait under Iraqi occupation* (A/RES/46/135[1991]). <<https://undocs.org/en/A/RES/46/135>> (2020, березень, 22).

⁶ *United Nations General Assembly Official Records* (UN GAOR), 73rd session: 5th plenary meeting (24 September 2018). UN Doc A/73/PV.5. <<https://undocs.org/en/A/73/PV.5>> (2020, березень, 22).

⁷ Secretary-General (8 May 2013). *Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the Arab population in the occupied Syrian Golan* (UN Doc A/68/77-E/2013/13). <<https://undocs.org/en/A/68/77>> (2020, березень, 22).

рекомендував уряду Ізраїлю виконати свої зобов'язання за міжнародним правом, повністю припинити свою 52-річну окупацію в розумні терміни та надати палестинцям можливості для реалізації права на самовизначення¹.

Окрім Палестини, звинувачення в порушенні права на самовизначення та встановленні колоніального окупаційного режиму виявлено в одному повідомленні за 1995 р. щодо окупації Марокко Західної Сахари – у виступі представника Фронту ПОЛІСАРІО на засіданні Комітету зі спеціальних політичних питань і питань деколонізації (Четвертого комітету) ООН².

Тема порушення окупаційними режимами територіальної цілісності є характерною для повідомлень Азербайджану, Грузії, Кіпру, Сирії та України. Примітним у цих повідомленнях є посилання на відповідні резолюції ООН, якими підтверджені суверенітет і територіальна цілісність цих країн.

Аналіз повідомлень держав підтверджує існуючу з часів створення ООН політико-правову колізію між принципом територіальної цілісності держав та правом самовизначення народів, маніпуляції з якою залежать від геополітичних інтересів певної держави/держав³. Характерним прикладом цих маніпуляцій є посилання Туреччини та підконтрольної їй місцевої адміністрації Північного Кіпру на право самовизначення турків-кіпріотів як легітимну підставу створення «Турецької Республіки Північного Кіпру» та, одночасно, як аргумент у запереченнях існування на цій території турецького окупаційного режиму⁴.

До окремої групи належать повідомлення Латвії, Литви та Естонії, головним мотивом яких є відновлення історичної справедливості, зокрема, отримання від міжнародної спільноти визнання періоду радянської влади у цих країнах окупаційним режимом. Так, в одному з перших виступів після здобуття Латвією незалежності її представник на засіданні Генасамблеї заявив, що країна прагне «відновити справедливість, яка була викликана незаконною окупацією» (Радянським Союзом – прим. авт.), однак, «більшість держав ніколи не визнавала анексії Латвії», у зв'язку з цим на сьогодні важлива «міжнародна оцінка наслідків анексії»⁵. Литва, в свою чергу, систематично інформує ООН про діяльність створеної ще в 1996 р. за указом президента цієї країни Міжнародної комісії з оцінки злочинів нацистського і радянського окупаційного режимів, до складу якої входить більше 20 експертів з різних країн⁶.

Розподіл ціннісних установок за об'єктами згадувань (територіями діяльності окупаційних режимів) і типом комунікаторів наведений у таблиці 3.

Висновки. У період після завершення Холодної війни, розпаду СРСР та Східного блоку проблематика війн і окупацій продовжує бути однією з головних у міжнародно-політичному дискурсі. Нарівні з окупаційними режимами неоколоніалістського типу, такими, як ізраїльська окупація Палестини чи марокканська окупація Західної Сахари, світова спільнота наприкінці ХХ – початку ХХІ століть зіштовхнулася з новими викликами у вигляді порушень суверенітету і територіальної цілісності низки держав, відроджених в епоху посткомунізму: Азербайджану, Грузії, Молдови, України. Проведений контент-аналіз і підрахунок частоти згадувань поняття «окупаційний режим» в офіційній документації ООН засвідчив, що саме держави, що постраждали від військової агресії та окупації інших держав, є найбільш поширеною групою авторів повідомлень, адресованих ООН, де використовується це поняття для опису ситуацій конфлікту та пост-конфлікту за їх участю. Єдиним виключенням є Молдова, уряд якої не відображає Придністров'я окупованим Росією, хоча й не погоджується з присутністю російських військ на цій території та вимагає їх повного виведення.

¹ Special Rapporteur (21 October 2019). *Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967* (UN Doc A/74/507) <<https://undocs.org/A/74/507>> (2020, березень, 22).

² *Special Political and Decolonization Committee* (4th Committee). Summary record of the 3rd meeting (9 October 1995). UN Doc A/C.4/50/SR.3. <<https://digitallibrary.un.org/record/205250>> (2020, березень, 22).

³ Далявська, Т.П. (2015). Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень. *Гілея: науковий вісник*, 98(7), 377.

⁴ Permanent Representative of Turkey to the United Nations (18 October 2017). *Letter addressed to the Secretary-General* (UN Doc A/72/542-S/2017/878). <<https://digitallibrary.un.org/record/1311457>> (2020, березень, 23).

⁵ *UN GAOR, 47th Sess., 12th mtg.* (2 October 1992). UN Doc A/47/PV.12. <<https://undocs.org/en/A/47/PV.12>> (2020, березень, 23).

⁶ Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention : 6 to 8 periodic reports of States parties due in 2014: Lithuania (1 September 2014) UN Doc CERD/C/LTU/6-8 <<https://undocs.org/en/CERD/C/LTU/6-8>> (2020, березень, 23).

Розподіл ціннісних установок за об'єктами та комунікаторами

Ціннісна установка	Об'єкти згадувань	Тип комунікатора
Реалізація права самовизначення народів	Західна Сахара, Косово Палестина	Законні суверени Інші держави Офіційні особи ООН
Відновлення територіальної цілісності	Абхазія, Донбас, Крим, Ліван, Нагорний Карабах, Південна Осетія, Північний Кіпр, Сирійські Голани	Законні суверени
Відновлення історичної справедливості	Латвія, Литва, Естонія	Законні суверени
Передача суверенітету	Ірак	Інші держави

Молдова вважає, що використання терміну «окупація» спричинить нові ускладнення в перемовинах про возз'єднання з Придністров'ям¹.

Інші держави, як і офіційні представники ООН, воліють уникати вживання терміну «окупаційний режим» у своїх повідомленнях, окрім тих, що стосуються ситуації на палестинських і сирійських територіях, де, в першу чергу, існує потужна підтримка незалежності Палестини з боку ісламського світу та окремих суб'єктів, що діють від імені та за мандатом ООН: Комітету ООН зі здійснення невід'ємних прав палестинського народу, Економічної і соціальної комісії для Західної Азії, спеціальних доповідачів по Палестині. В сучасних резолюціях Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки термін «окупаційний режим» також не зустрічається, його замінюють більш м'якими термінами з галузі міжнародного гуманітарного права: «окупація», «окупована територія», «окупаційна держава». В окремих резолюціях або чітко не визначено окупанта (як у випадку з Нагорним Карабахом), або ситуація взагалі не кваліфікується як окупація (Північний Кіпр), що додатково свідчить про компромісний характер текстів резолюцій.

Інтерпретація тих чи інших окупаційних режимів залежить від базової ціннісної установки, для якої ці режими становлять загрозу. Тривалі окупації Палестини та Західної Сахари сприймаються як прояви неоколоніальної політики, що перешкоджає реалізації права самовизначення народів цих територій. У випадках з окупаціями територій Азербайджану, Грузії, Кіпру, Сирії та України головним мотивом повідомлень є порушення принципу територіальної цілісності. Примітно, що окупаційні держави та підконтрольні їм суб'єкти у своїй аргументації при обґрунтуванні сецесії певної території намагаються надати пріоритет праву самовизначення над принципом територіальної цілісності, між якими існує політико-правова колізія ще з часів утворення ООН. Про дискусійність у міжнародно-політичному дискурсі поняття «окупаційний режим» свідчать й спроби Латвії, Литви та Естонії отримати міжнародне визнання факту радянської окупації цих країн у період 1940-1991 рр. І, нарешті, югославська та іракська кризи на рубежі XX-XXI століть спричинили важливу й не завершену дотепер дискусію щодо законних підстав і діяльності «окупаційних режимів» під егідою ООН.

References:

1. Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Yugoslavia to the United Nations (26 October 1993). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/C.3/48/3). <<https://digitallibrary.un.org/record/175963?ln=es>> (2020, March, 20). [in English].
2. Chernobrovkina, E.P. (2011). Kontent-analiz v lingvisticheskom issledovanii [Content-analysis in linguistic research]. *Vestnik Burjatskogo gosudarstvennogo universiteta* [Buryat State University bulletin], no 11, 125-129. [in Russian].
3. Commission on Human Rights. Summary record of the 47th meeting, held at the Palais des Nations, Geneva, 54th session (15 April 1998). UN Doc. E/CN.4/1998/SR.47. <<https://digitallibrary.un.org/record/258335>> (2020, March, 21). [in English].

¹ Coppieters, B. (2018). 'Statehood', 'de facto authorities' and 'occupation': contested concepts and the EU's engagement in its European neighbourhood. *Ethnopolitics*, 17(4), 354-355.

4. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Consideration of reports submitted by States parties under article 9 of the Convention : 6 to 8 periodic reports of States parties due in 2014: Lithuania (1 September 2014) UN Doc CERD/C/LTU/6-8 <<https://undocs.org/en/CERD/C/LTU/6-8>> (2020, March, 23). [in English].
5. Coppeters, B. (2018). 'Statehood', 'de facto authorities' and 'occupation': contested concepts and the EU's engagement in its European neighbourhood. *Ethnopolitics*, no. 17(4), 343-361. [in English].
6. Daliavska, T.P. (2015). Polityko-pravova koliziia yak pidstava dlia vyznannia/nevznannia novykh derzhav/derzhavopodibnykh utvoren [Policy and Legal collision as basis for recognition/nonrecognition of new states/state-like entities]. *Hileia: naukovyi visnyk* [Gilea: Research Bulletin], no 98(7), 375-377. [in Ukrainian].
7. Economic and Social Commission for Western Asia. *United Nations*. <<https://www.unescwa.org/about-escwa>> (2020, March, 21). [in English].
8. Gavrilova, M.V. (2004). Politicheskij diskurs kak ob'ekt lingvisticheskogo analiza [Political discourse as object of linguistic analysis]. *Polis* [Policy], no 3, 127-139. [in Russian].
9. Kostenko, N.V., Ivanov V.F. (2003). *Dosvid kontent-analizu: Modeli ta praktyky* [Experience of content analysis: models and practices]. Kyiv: Tsentr vilnoi presy. [in Ukrainian].
10. Official Document System. *United Nations*. <<https://documents.un.org/prod/ods.nsf/home.xsp>> (2020, March, 20). [in English].
11. Permanent Mission of the Turkey to the United Nations Office at Geneva (25 March 2011). *Note verbale addressed to the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. (UN Doc A/HRC/16/G/14). <<https://digitallibrary.un.org/record/704270>> (2020, March, 20). [in English].
12. Permanent Representative of Estonia to the United Nations. (15 September 1994). *Letter addressed to the Secretary-General* (UN Doc A/49/386). <<https://digitallibrary.un.org/record/163157>> (2020, March, 20). [in English].
13. Permanent Representative of Turkey to the United Nations (18 October 2017). *Letter addressed to the Secretary-General* (UN Doc A/72/542-S/2017/878). <<https://digitallibrary.un.org/record/1311457>> (2020, March, 23). [in English].
14. Permanent Representative of Ukraine to the United Nations (12 February 2016). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/70/734-S/2016/144). <<https://undocs.org/A/70/734>> (2020, March, 21). [in English].
15. Permanent Representative of Ukraine to the United Nations (24 October 2019). *Letter addressed to the Secretary-General*. (UN Doc A/74/519-S/2019/844). <<https://www.undocs.org/pdf?symbol=en/S/2019/844>> (2020, March, 21). [in English].
16. Report of the Special Rapporteur in the field of cultural rights on her mission to Cyprus: comments by Cyprus (13 March 2017) UN Doc A/HRC/34/56/Add.2. <<https://digitallibrary.un.org/record/862418>> (2020, March, 21). [in English].
17. Secretary-General (8 May 2013). *Economic and social repercussions of the Israeli occupation on the living conditions of the Palestinian people in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the Arab population in the occupied Syrian Golan* (UN Doc A/68/77-E/2013/13). <<https://undocs.org/en/A/68/77>> (2020, March, 22). [in English].
18. Special Political and Decolonization Committee (4th Committee). Summary record of the 3rd meeting (9 October 1995). UN Doc A/C.4/50/SR.3. <<https://digitallibrary.un.org/record/205250>> (2020, March, 22). [in English].
19. Special Rapporteur (30 August 2010). *Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967* (UN Doc A/65/331). <<https://digitallibrary.un.org/record/691979>> (2020, March, 21). [in English].
20. Special Rapporteur (21 October 2019). *Situation of human rights in the Palestinian territories occupied since 1967* (UN Doc A/74/507) <<https://undocs.org/A/74/507>> (2020, March, 22). [in English].
21. Srazhajas' za pravdu: v chem zakljuchaetsja rabota specdokladchikov OON [Speaking truth to power: the UN experts fighting for global human rights]. *Organizacija Ob'edinennyh nacij* [United Nations]. <<https://news.un.org/ru/story/2019/11/1366971>> (2020, March, 21). [in Russian].
22. UNGA (21 November 1979). *Question of Western Sahara* (A/RES/34/37[1979]). <<https://undocs.org/en/A/RES/34/37>> (2020, March, 20). [in English].
23. UNGA (17 December 1991). *Situation of human rights in Kuwait under Iraqi occupation* (A/RES/46/135[1991]). <<https://undocs.org/en/A/RES/46/135>> (2020, March, 22). [in English].
24. UNGA (14 March 2008). *The situation in the occupied territories of Azerbaijan* (A/RES/62/243[2008]). <<https://undocs.org/en/A/RES/62/243>> (2020, March, 22). [in English].
25. UNGA (24 November 2014). *The Syrian Golan*. (A/RES/69/25[2014]). <<https://undocs.org/en/A/RES/69/25>> (2020, March, 22). [in English].
26. UNGA (9 December 2015). *Israeli settlements in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and the occupied Syrian Golan*. (A/RES/70/89[2015]) <<https://undocs.org/en/A/RES/70/89>> (2020, March, 22). [in English].
27. UNGA (19 December 2016). *Situation of human rights in the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)*. (A/RES/71/205) <<https://undocs.org/en/A/RES/71/205>> (2020, March, 22). [in English].

28. UN GAOR, 73rd session : 5th plenary meeting (24 September 2018). UN Doc A/73/PV.5. <<https://undocs.org/en/A/73/PV.5>> (2020, March, 22). [in English].
29. UN GAOR, 47th Sess., 12th mtg. (2 October 1992). UN Doc A/47/PV.12 <<https://undocs.org/en/A/47/PV.12>> (2020, March, 22). [in English].
30. UN Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People. *United Nations*. <https://www.un.org/unispal>> (2020, March, 21). [in English].
31. UNSC (22 May 2003). *The situation between Iraq and Kuwait*. (S/RES/1483[2003]) <[https://www.undocs.org/S/RES/1483\(2003\)](https://www.undocs.org/S/RES/1483(2003))> (2020, March, 22). [in English].
32. UNSC (3 April 1993) (S/RES/687[1993]) <[https://undocs.org/S/RES/687\(1991\)](https://undocs.org/S/RES/687(1991))> (2020, March, 22). [in English].
33. UNSC (30 April 1993). (S/RES/822[1993]). <[https://undocs.org/S/RES/822\(1993\)](https://undocs.org/S/RES/822(1993))>. (2020, March, 22). [in English].
34. United Nations Security Council Official Records (UN SCOR), 59th year : 4914th meeting (24 February 2004). UN Doc S/PV.4914. <<https://undocs.org/en/S/PV.4914>> (2020, March, 20). [in English].